

„CAMARILA” LUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Născut într-o familie de muncitori din Bârlad, absolvent a patru clase primare și trei industriale, Gheorghiu-Dej a lucrat ca ucenic pe la diverse locuri de muncă, angajându-se în cele din urmă electrician la Atelierele C.F.R. din Galați. Atras de idealurile mișcării muncitorești, s-a implicat în acțiunile revendicative ale sindicaliștilor gălățeni. Acuzat de „agitație comunistă”, la 15 august 1931 a fost mutat disciplinar la Atelierele C.F.R. din orașul Dej, primind ulterior ca apelativ numele orașului. Continuându-și activitatea în favoarea cauzei muncitorilor, a fost trimis la Atelierele C.F.R. Grivița din București.

La Grivița a luat parte la un moment de răscruce din cariera sa, grevele muncitorilor ceferiști, la a căror organizare participase în calitate de secretar al Comitetului Central de Acțiune C.F.R. pe țară¹. Arestat la 14 februarie 1933, Gheorghiu-Dej a fost judecat la București, apoi la Craiova, fiind condamnat la 12 ani de închisoare. În boxa acuzaților, alături de Gheorghiu-Dej s-au aflat și alți lideri ai greviștilor: Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Gheorghe Vasilichi, Chivu Stoica ș.a. Chiar dacă, în comparație cu aceștia, Dej nu a fost un lider din primul eșalon al ceferiștilor, el a fost principalul beneficiar al „mitului Grivița”².

Începutul cristalizării echipei lui Gheorghiu-Dej (perioada detenției)

Despre Gheorghiu-Dej, Stelian Tănase afirmă că a fost „«omul carceral» prin excelență”, care avea să poarte puternice resentimente împotriva tuturor acelor care nu fuseseră arestați și nu cunoscuseră tratamentul din închisoare: „Mediul închis al pușcăriilor îi creează reflexe, îi dezvoltă suspiciunea și prudența. Îl familiarizează cu comploturile și cu intrigile”³.

¹ Chiar dacă Gheorghiu-Dej a instrumentalizat contribuția sa la aceste greve pentru a-și justifica prezența la conducerea partidului, trebuie făcută totuși o diferențiere între rolul său real în aceste mișcări muncitorești și cel promovat până la saturație de propagandă. În acest sens, considerăm că implicarea lui Gheorghiu-Dej în desfășurarea grevelor ceferiștilor nu poate fi negată. Astfel, într-o scrisoare semnată „Zoe” și trimisă, la 6 februarie 1933, în numele Biroului Politic, reprezentantului P.C.dR. la Internaționala Comunistă („Wendy” – Halițki), se menționa că una din măsurile preconizate a fi luate pentru atragerea ceferiștilor la grevă era „trimiterea lui Gheorghiu la Iași, unde au început agitațiile mai serioase”. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 18/1933, f. 11. Pentru fostul demnitar comunist Alexandru Bârlădeanu, de exemplu, era evident faptul că: „Dej s-a impus în închisoare. Venea acolo cu aura de organizator al grevelor de la Grivița, care au fost cele mai mari mișcări muncitorești din perioada interbelică”. Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 43.

² Stelian Tănase, *Clienții lui tanti Varvara: istorii clandestine*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 444. Referitor la greva de la Grivița, în biografia oficială a lui Gheorghiu-Dej, apărută în 1948, acesta era caracterizat drept „motorul acțiunii”, care „călătorise, hăituit de spionii Siguranței, peste tot unde el găsisse oameni destoinici, legați pe viață și pe moarte, devotați clasei muncitoare. Cu toții așteptam de la dânsul – ca cel care ținea în mâini firele conducerii – să dea semnalul de pornire”. *Gheorghe Gheorghiu-Dej – Scurtă biografie*, ediția a II-a, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1948, p. 6.

³ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 338, 444; vezi și Idem, *Dej – omul resentimentului*, în *Magazin istoric*, ianuarie 2002, p. 18-22.

Chiar dacă nu fusese numit de nimeni în poziția de lider al organizației de partid din penitenciare⁴, autoritatea lui Gheorghiu-Dej asupra comuniștilor din închisori nu a fost contestată decât de foarte puține persoane, fiindu-i recunoscute calitățile politice, la care se adăugau rolul său în timpul grevei de la Grivița și anii petrecuți în detenție.

La sfârșitul anilor '30, deși nu avea nici 40 de ani, Gheorghiu-Dej era considerat un „veteran al închisorilor”, ceilalți adresându-i-se cu apelativul „Bătrânul”. Printre tinerii activiști de la Doftana și Caransebeș ce gravitau în jurul său (Alexandru Drăghici, Alexandru Moghioroș, Nicolae Ceaușescu), se aflau și mulți agenți sovietici arestați pentru spionaj pe teritoriul României. Dintre aceștia, cei mai cunoscuți erau: Pantelimon Bodnarenko, Alexandru Nicolschi, Vasile Bucikov, Petea Goncearuk, Serghei Nikonov și Mișa Postanski⁵.

Rolul cel mai important l-a avut Pantelimon Bodnarenko, conducătorul grupului de mai sus, care în 1928, când a venit în România în calitate de ofițer rezident al N.K.V.D., și-a luat numele de Gheorghe Pintilie⁶. În penitenciarul de la Caransebeș acesta s-a apropiat de Gheorghiu-Dej, sprijinindu-l ulterior în toate ocaziile. În august 1948 a fost numit în fruntea Securității, fiind un excelent executant al celor mai „delicate” sarcini de partid, cum a fost cazul asasinării lui Ștefan Foriș⁷ sau al anchetării lui Lucrețiu Pătrășcanu⁸. În anii '60, în contextul atenuării represiunii și al îndepărtării de Moscova, nemaifiind util, și-a pierdut treptat din influență.

Apropierea încă din închisoare a lui Gheorghiu-Dej de foștii spioni sovietici atestă un remarcabil instinct politic, iar strânsa colaborare cu aceștia de după 1944 a

⁴ Pavel Câmpeanu precizează faptul că: „Poziția de «numărul unu» a lui Gheorghiu-Dej nu era instituționalizată sub nici o formă: nimeni nu l-a ales, nimeni nu l-a numit, nimeni nu încerca să explice de ce acest rol i s-ar fi potrivit lui mai bine decât altcuiva”. Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 60.

⁵ În 1944 au ieșit din detenție 46 de agenți sovietici, care în cea mai mare parte au rămas în România, și-au românizat numele și au intrat ulterior în rândurile Securității.

⁶ Pentru biografia lui Gheorghe Pintilie, vezi: Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 556-558; Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Camelia Ivan Duică, Theodor Bărbulescu, Liviu Țăranu, *Securitatea. Structuri-cadre, obiective și metode, vol. I (1948-1967)*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 705-706.

⁷ Ștefan Foriș a îndeplinit funcția de secretar general al P.C.d.R. în perioada 1940-1944. Scenariul destituirii sale a fost pus la cale de Gheorghiu-Dej și de susținătorii acestuia în incinta lagărului de la Târgu-Jiu. În consecință, la 4 aprilie 1944 Foriș a fost înlocuit cu o conducere provizorie formată din Emil Bodnăraș, Constantin Părvulescu și Iosif Rangheț, oameni fideli lui Dej, și asasinat doi ani mai târziu. Pentru informații pe larg referitoare la acest episod controversat din istoria P.C.R., a se vedea: Lavinia Betea, *Gheorghiu-Dej și Ștefan Foriș în lupta pentru putere în P.C.R. Dificultăți de stabilire a adevărului factual*, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, volumul 1, 2002, p. 89-108; Dan Cătănuș, Ioan Chiper, *Cazul Ștefan Foriș. Lupta pentru putere în P.C.R. de la Gheorghiu-Dej la Ceaușescu*, București, Editura Vremea, 1999; Florin Constantiniu, *O victimă a luptei pentru putere în PCR: Ștefan Foriș*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 10/2000, p. 58-59; Gheorghe Neacșu, *Ștefan Foriș (1890-1945)*, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 17/1997.

⁸ Pentru date privind îndelungata anchetă la care a fost supus Lucrețiu Pătrășcanu, pot fi consultate următoarele surse: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare: A.C.N.S.A.S.), fond *Penal*, dosar nr. 218, vol. 1-208; Lavinia Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, București, Editura Humanitas, 2001; Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere, 1966-1968: Ancheta cazului Pătrășcanu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1999; *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucrețiu Pătrășcanu*, București, Editura Vremea, 1996.

reprezentat o garanție de fidelitate a viitorului lider față de Kremlin. Din aceste considerente, în cariera sa politică de mai târziu trebuie avut în vedere și rolul pe care l-au avut relațiile personale dintre Dej și agenții Moscovei, cea mai apropiată având-o cu Emil Bodnăraș.

Consolidarea echipei lui Gheorghiu-Dej după 23 august 1944

Stelian Tănase amintește principalele grupuri de putere care se regăseau în P.C.R. la sfârșitul celui de-al doilea război mondial: „moscoviții” și „lăgăriștii”. Corneliu Mănescu, fostul ministru de Externe al României, își amintea că în perioada tulbure de după 23 august 1944 nimeni din P.C.R. nu-l vedea pe Gheorghiu-Dej ca pe viitorul secretar general al partidului¹⁰. Totuși, cucerirea puterii de către acesta avea să se facă în urma respectării cu asiduitate a unui plan foarte bine elaborat și adaptat conjuncturilor interne și externe, fostul șef al diplomației române vorbind despre „istoria bine gândită și pregătită a devenirii lui Dej”.

Veniți din U.R.S.S. și beneficiind de sprijinul lui Stalin, Ana Pauker și Vasile Luca emiteau pretenții de supremație, mai ales că „îl considerau pe Dej un inferior”¹¹. Această etichetare era demonstrată de modul în care Ana Pauker și Vasile Luca argumentaseră, la Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945, „necesitatea” alegerii lui Gheorghiu-Dej ca secretar general. Conform lui Dej, lucrurile ar fi decurs în felul următor:

„În discuțiile la desemnarea secretarului general începe Ana: «Tovarăși, ce păcat, n-avem noi, n-are partidul nostru, n-are mișcarea noastră revoluționară asemenea figuri ca un Dimitrov, un Rákosi, un Thorez, un Togliatti, un Pieck», și a trecut în revistă o serie de lideri ai partidelor frățești, pentru a sublinia ce sărăcie e la noi, nici măcar nu aveam așa lideri în țara noastră cum sunt aceștia. [...] După ce a spus toate, «eu aș propune pe tov. Gheorghiu-Dej». Vă

⁹ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 442. În ceea ce-l privește pe Dumitru Popescu (fost redactor-șef la *Scânteia*), acesta îi numea pe cei veniți de la Moscova „alogeni”: „În toate țările ocupate de sovietici s-a urmărit implantarea în structura de stat și politică a unor echipe de alogeni. Cu un scop clar. Ei puteau realiza cel mai ușor țelurile Uniunii Sovietice”. Dumitru Popescu, *Un fost lider comunist se destăinuie. Am fost și cioplitor de himere*, București, Editura Expres, 1994, p. 43. La rândul său, și Victor Frunză, asemenea majorității memorialiștilor din epoca Dej, face o distincție clară între grupul comuniștilor din țară (numit și grup „național” sau grup „interior”), condus de Gheorghiu-Dej, și „grupul de la Moscova” sau grupul „exterior”, reprezentat de comuniștii români care fuseseră pregătiți la Moscova în anii războiului și care reveniseră în România la puțin timp după intrarea Armatei Roșii în țară, condus de Ana Pauker și Vasile Luca. Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990. În opinia academicianului Florin Constantiniu însă, această împărțire a comuniștilor români în funcție de modul în care aceștia au înțeles sau nu să apere interesele naționale ale României nu este una corectă. În realitate, ceea ce i-a situat în tabere diferite pe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker a fost pragmatica luptă pentru putere, prezentă în toate partidele comuniste, care nu putea fi câștigată decât de acela care obținea în cel mai înalt grad „favoarea lui Stalin”. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 450.

¹⁰ „Nicăieri nu se vorbea că va ajunge Dej la putere. El părea chiar izolat acolo în cuibul lui”. Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 30.

¹¹ Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre ...*, p. 117.

închipuiți ce discuție penibilă, dar de ce să mă propună ea, de ce să nu mergem la plenară?”¹².

Cu toate că în perioada de început „moscoviții” erau mai influenți¹³, având sprijinul lui Stalin, comuniștii din închisori, care gravitau în jurul lui Gheorghiu-Dej, mult mai numeroși, au reușit ulterior să ocupe majoritatea funcțiilor importante din stat¹⁴. Treptat, principalele pârghii de putere au fost preluate de „omogena, dinamică și pragmatica organizație de la Caransebeș”, care, în mare parte, prefigura viitorul Birou Politic: Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Iosif Chișinevschi, Miron Constantinescu, Alexandru Drăghici, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Moghioroș, Gheorghe Pintilie, Athanasie Joja, Alexandru Sencovici, Vasile Vaida, Ion Vințe, Mihai Postecă, Mihai Gere, Petre Lupu, Teodor Rudenko, Serghei Nicolau, Petea Goncaruc ș.a.

Din acest motiv, natura relațiilor interpersonale în organele de conducere ale partidului a jucat un rol decisiv. Coleg de închisoare cu toți cei de mai sus, Pavel Câmpeanu conchidea: „Se poate considera că platformele obositului mărfar aduseseră de la Caransebeș la București detașamentul de șoc al viitoarei dictaturi”¹⁵.

Ascensiunea echipei lui Gheorghiu-Dej era descrisă foarte plastic de către Belu Zilber:

„Exista prin locurile noastre obiceiul ca doi sau mai mulți politicieni mărunți să se înțeleagă pentru ca unul, ajuns demnitar, să-i tragă pe ceilalți. Clica lui

¹² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 54/1961, vol. I, f. 128.

¹³ În primii ani ai regimului, Ana Pauker și Vasile Luca reușiseră, cu ajutorul lui Teohari Georgescu, să determine discutarea principalelor probleme în interiorul Secretariatului, unde dețineau majoritatea, și nu în Biroul Politic, unde nu își puteau impune întotdeauna punctul de vedere. În anii ce-au urmat epurării acestora din 1952, Gheorghiu-Dej avea să scoată deseori în evidență această situație: „Era o jucărie lupta aceasta cu cercurile adverse, față de lupta aceasta din conducere. Ea [Ana Pauker – n.n.] domnea, deși eu eram secretar general, împreună cu Vasile Luca și cu Teohari Georgescu. Aceasta era o fracțiune permanentă. De altfel, veți vedea și după felul cum s-a alcătuit Secretariatul. Era format din patru persoane, mai târziu din 5-6 persoane, dar întotdeauna din oameni cu care ei puteau să asigure majoritatea. De aceea eram pus în situația – de aceea am și spus odată – că am să ies așa opoziționar, pentru că în cele mai mari probleme, și erau destul de multe, am să apar ca un opoziționar de profesie, pentru că nu pot fi de acord cu toate problemele [pe] care le ridicau ei. [...] De altfel, ei au reușit să mențină în continuare atmosfera că secretar general, că conducător de fapt este Ana Pauker. Nu întâmplător oamenii se duceau la Ana. Când veneau la mine, ei veneau după ce discutau cu ea. Asta era regulă”. Idem, dosar nr. 52/1961, f. 20.

¹⁴ Acuzația adusă grupului Ana Pauker, de „deviere de dreapta”, nu era nouă, fiind intens uzitată de Stalin în timpul proceselor politice din anii „Marii Terori”. Atunci au fost introduse acuzațiile de „deviere de dreapta” sau „deviere de stânga”, în funcție de adversarii avuți în vedere sau de contextul politic intern și internațional. Robert Conquest, *Marea teroare. O reevaluare*, București, Editura Humanitas, 1998. Pentru mai multe informații despre eliminarea așa-zisului grup deviaționist de dreapta din P.M.R., a se vedea: Florin Constantiniu, *Diplomații români și devierea de dreapta*, București, Editura Tritonic, 2003; Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România, Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 184-194; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994, p. 241-241; Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, București, Editura Polirom, 2002; Marius Oprea, *Radiografia unei înscenări. „Devierea de dreapta”*, în *Dosarele istoriei*, nr. 2/1996, p. 48-53; Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, București, Editura Allfa, 1996, p. 41-51, 176-181; Vladimir Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, Editura Univers, 1995, p. 43-46, 110-116.

¹⁵ Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 43-45.

Gheorghiu-Dej s-a format încă din lagărul de la Tg. Jiu. Cuprindea pe Chivu Stoica, Gheorghe Apostol și intelectualul Ion Gheorghe Maurer [...] La București, Gheorghiu-Dej l-a găsit pe fostul său coleg de la Doftana, Emil Bodnăraș, fost spion sovietic, numit rezident al N.K.V.D.-ului imediat după intrarea Armatei Roșii în București, precum și o serie de comuniști mai mărunți, dornici să primească ordine și să admire”¹⁶.

O parte dintre colegii de temniță ai lui Gheorghiu-Dej, de la Doftana, Caransebeș și Târgu-Jiu, și-au format în penitenciar „calitățile” politice care le-au fost de folos în anii ce-au urmat. Lupta pentru putere între diverse persoane și grupuri a debutat și s-a dezvoltat în detenție, când cei de mai sus „au devenit măestri în manipularea de tip bizantin și au învățat arta înscenărilor și epurărilor staliniste”¹⁷. În închisoare, noii-veniți erau întotdeauna supuși unei atente verificări și supravegheri, în scopul identificării eventualilor trădători, întreaga atmosferă fiind impregnată de suspiciune¹⁸. Din nefericire, ceea ce liderii comuniști experimentaseră la Caransebeș avea să cuprindă, în doar câțiva ani, întregul partid și apoi toată societatea din România.

Fidelitate necondiționată: Gheorghe Apostol și Chivu Stoica

Printre cei mai apropiați de Gheorghiu-Dej au fost Gheorghe Apostol și Chivu Stoica, ambii fiind considerați drept cei mai fideli tovarăși ai acestuia. Primul era cel mai vechi prieten al lui Gheorghiu-Dej, cei doi cunoscându-se la Atelierele C.F.R. Galați, unde lucrau împreună. De altfel, se pare că Apostol îi datora lui Dej chiar și intrarea în rândurile mișcării muncitorești. În memoriile sale de după 1990, fostul tovarăș surprindea momentul în care făcuse cunoștință cu viitorul secretar general al P.C.R.:

„În 1927, la noi la turnătorie s-a întâmplat un scurtcircuit. M-am dus la atelierele de electricitate. Era singur, lucra la bobinajul unui dinam. I-am spus ce doresc, și-a pus pe el un halat pe care-l avea special pentru vizitele prin ateliere, halat albastru, parcă-l văd și acum ...! Era îmbrăcat foarte bine, avea o cămașă crem, pantaloni la dungă, pantofi maro și, mergând spre turnătorie, l-am întrebat: «Domnule, cum îți convine dumitale să lucrezi în straie proaspete și bune?». Și mi-a răspuns: «Așa trebuie să ajungem noi muncitorii să lucrăm!»¹⁹.

¹⁶ Herbert (Belu) Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu. Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber*, ediție îngrijită de G. Brătescu, București, Editura Humanitas, 1997, p. 193-194.

¹⁷ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 164.

¹⁸ „Comunitatea în care intram nu reprezenta o oază de democrație, la baza relațiilor dintre membrii ei nu stătea prezumția de nevinovăție, ci cea a vinovăției atât de lesne convertibilă în certitudine”, și doar „fidelitatea față de Gheorghiu-Dej a menținut omogenitatea acestei echipe și după 1944”. Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 49, 59.

¹⁹ *Confesiunea ultimului mobican al dinastiei comuniste. Gheorghe Apostol* (interviu realizat de Adriana Oprea Popescu), în *Jurnalul Național*, 11 februarie 2004, p. 6. De asemenea, lucrarea care însumează amintirile lui Apostol debutează tot cu momentul întâlnirii acestuia cu Gheorghiu-Dej. Gheorghe Apostol, *Eu și Gheorghiu-Dej*, București, Editură de Casă, f.a., p. 5.

Între 19 aprilie 1954 și octombrie 1955, când a renunțat la funcția de secretar general al partidului în favoarea celei de președinte al Consiliului de Miniștri, Gheorghiu-Dej avea să-l lase în loc pe Apostol, „locotenentul” său de încredere. Prin nou-înființata funcție de prim-secretar al C.C. al P.M.R. se urmărea să se creeze aparența unei „conduceri colective”, primul-secretar devenind un fel de *primus inter pares*. În realitate, retragerea lui Dej din fruntea partidului era pur formală, acesta optând pentru o soluție care părea să asigure respectarea principiului marxist-leninist al conducerii colective²⁰.

Importanța lui Gheorghe Apostol în ierarhia de partid nu s-a rezumat însă doar la scurta perioadă în care acesta a „condus” P.M.R. Conform propriilor sale mărturii, el era cel care îi ținea locul lui Dej atunci când ultimul lipsea de la ședințele Biroului Politic: „De câte ori era el în concediu sau plecat din țară, eu preluam conducerea Biroului Politic. Nu Bodnăraș, cum spune fiul lui Drăghici. Nu el conducea ședințele Biroului Politic, eu le conduceam!”²¹. Importanța pe care Gheorghiu-Dej i-o dădea lui Apostol îi făcuse pe mulți dintre apropiații liderului P.M.R. să-l perceapă, încă din timpul vieții lui Dej, ca pe succesorul său la cârma partidului, lucru dejucat însă în martie 1965, ca urmare a abilității lui Nicolae Ceaușescu²².

Gheorghiu-Dej se pare că nu se înșelase atunci când investise atâta încredere în Apostol, pentru că, după cum chiar acesta menționa, în timpul în care fusese conducătorul partidului nici măcar nu îndrăznise să se așeze pe scaunul lui Dej, alegând să rămână în fostul său birou. Mai mult, mărturisea că niciodată nu-și imaginase că ar fi fost superior în vreun fel lui Dej: „n-am avut nici un fel pretenția că sunt șeful lui Dej! [...] Dintre membrii Biroului Politic de atunci, nu era o persoană care să înlocuiască pe Dej ca secretar general al partidului”²³.

Rolul de marionetă al lui Apostol în fruntea P.M.R. era cunoscut de toți liderii de partid. Spre exemplu, un membru important al elitei comuniste, Paul Niculescu-

²⁰ Semnalul fusese dat de Moscova, în septembrie 1953, când Nikita Hrușciiov a fost ales prim-secretar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, iar Ghiorghi Malenkov numit prim-ministru, devenind clar faptul că separația puterilor urma să se practice în întreg lagărul comunist (Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 102). În consecință, o mare parte a liderilor comuniști a optat pentru una din cele două funcții. Spre exemplu, Boleslaw Bierut a rămas doar prim-secretar al C.C. al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, renunțând la funcția de prim-ministru la Congresul al II-lea al P.M.U.P. (12-17 martie 1954).

²¹ *Confesiunea ultimului mohican...*, p. 6.

²² Despre modul în care a fost soluționată problema succesiunii la conducerea P.M.R. după moartea lui Gheorghiu-Dej, a se vedea: Florian Banu, *Moartea, succesiunea și „eternizarea” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în *Arhivele Securității*, volumul II, București, Editura Nemira, 2006, p. 184-190; Lavinia Betea, *Alexandru Bărlădeanu despre ...*, p. 177-184; Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 206-210; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră ...*, p. 469-470; Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită. Memorii*, volumul I, ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 394-403; Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, București, Fundația Culturală Română, 2000, p. 273-274; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu Dej, 1948-1965*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 203-209; Sorin Toma, *Privind înapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist, redactor-șef al Scânteii din 1947 până în 1960*, București, Editura Compania, 2004, p. 289-293.

²³ Mariana Conovici, *Gheorghiu-Dej în amintirile contemporanilor*, în *Dosarele istoriei*, nr. 3/1997, p. 53.

Mizil²⁴, afirmă: „Pentru mine, ca și pentru alții, era absolut evident că frânele [sic] reale ale puterii rămâneau în mâinile lui Dej. Apostol nici nu ascundea acest lucru”, amintindu-și, de exemplu, că atunci când lucra la Secția Organizatorică a C.C. al P.M.R. „am avut prilejul să intru cu diferite probleme la primul-secretar. Uneori, chiar în prezența mea, el îl întreba pe Dej despre soluțiile pe care urma să le dea chestiunilor respective”²⁵.

Printre cei mai de încredere tovarăși ai lui Gheorghiu-Dej se număra și Chivu Stoica. Lucraseră amândoi la Atelierele C.F.R. Grivița, Chivu Stoica fiind muncitor cazangiu, iar apoi împărțiseră aceeași celulă în detenție. De altfel, întreg aparatul de partid cunoștea faptul că destinul celor doi lideri era în linii mari asemănător: amândoi fuseseră ucenici la căile ferate, iar în 1933 aveau să fie arestați și condamnați pentru participarea la greva de la Grivița, fiind închiși în aceleași penitenciare până în 1944²⁶.

Rolul lui Chivu Stoica, credincios și servil, era acela de persoană prin intermediul căreia Gheorghiu-Dej își punea în aplicare planurile²⁷. În acest sens, Silviu Brucan amintează un episod semnificativ:

„La tradiționalul pahar de vin roșu de după cină, cred că era la a doua sticlă, el s-a uitat în treacăt și cam curios la mine, cu o căutătură după care știam că urmează o «bombă», și a zis: «Auzi, mă, Chivu acesta e un bou!» Am rămas arestat. Dar, ca orice băutor deja «făcut», care ține neapărat să dialoghezi cu el, insistă: «Tu auzi, mă, ce ți-am spus? Chivu e un bou!» Atunci nu m-am mai putut abține, fiindcă și eu eram la a doua sticlă, și-am replicat: «Păi, dacă e bou, de ce l-ați făcut prim-ministru?» De data asta a rămas el blocat. Și, după un moment, zise: «Stai, n-o lua chiar așa, că e un bou de un anumit soi. Dacă eu îi spun să treacă prin zid, cu capul lui de ghiulea, trece! D-aia, vezi, l-am făcut prim-ministru»²⁸.

În mod similar cu felul în care procedase Gheorghe Apostol, nici Chivu Stoica nu acceptase să ocupe biroul lui Gheorghiu-Dej de la Consiliul de Miniștri, din „stimă” și „respect” față de conducătorul partidului. În 1956, Bodnăraș afirma:

„Tov. Chivu, după ce a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri, urma, pe baza planului pe care l-am făcut, să se mute în cabinetul pe care îl ocupase tov. Gheorghiu. Contrar celor stabilite, tov. Chivu nu s-a mutat, explicându-mi

²⁴ Paul Niculescu-Mizil, membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (28 decembrie 1955-22 decembrie 1989), al Secretariatului (22 martie 1965-21 iulie 1972), al Comitetului Executiv (24 iulie 1965-28 noiembrie 1974), al Prezidiului Permanent (12 august 1969-28 noiembrie 1974), al Comitetului Politic Executiv (28 noiembrie 1974-22 decembrie 1989). A îndeplinit funcțiile de: ministru al Educației și Învățământului (13 octombrie 1972-19 iunie 1976), viceprim-ministru al Guvernului (18 martie 1975-30 martie 1981), ministru al Finanțelor (7 martie 1978-30 martie 1981), reprezentant permanent al R.S.R. la C.A.E.R. (din 16 iunie 1979), președinte al CENTROCOOP între 24 martie 1981-22 decembrie 1989. Florica Dobre (coord.), *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 432-433.

²⁵ Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 397-398.

²⁶ Ion Mihai Pacepa, *Cartea neagră a Securității. Viața mea alături de Gheorghiu-Dej*, vol. II, București, Editura Omega SRL, 1999, p. 72-73.

²⁷ „Dej îl folosea pe Chivu Stoica ca pe o bătă. Când voia să facă ceva dur, se folosea de Chivu”. Lavinia Betea, *Alexandru Bărlădeanu despre ...*, p. 73.

²⁸ Silviu Brucan, *O biografie între două revoluții: De la capitalism la socialism și retur*, București, Editura Nemira, 1998, p. 69.

că din respect față de tov. Gheorghiu este mai bine ca cabinetul să rămână neocupat, că stima pe care o are față de tov. Gheorghiu îl determină să renunțe la executarea planului de mutare”²⁹.

Ca și Gheorghe Apostol, Chivu Stoica avea să-i rămână credincios până la capăt conducătorului P.M.R., susținându-l în toate momentele delicate din timpul regimului acestuia.

„*Sfetnicul de taină*”: Ion Gheorghe Maurer

Un loc aparte în echipa lui Dej l-a avut Ion Gheorghe Maurer³⁰. Fusese și el internat în lagărul de la Târgu-Jiu, dar, spre deosebire de un alt intelectual comunist, ca Lucrețiu Pătrășcanu, care alesese să stea împreună cu tovarășii săi, Maurer preferase compania oamenilor de afaceri, a ofițerilor superiori, a intelectualilor ș.a.³¹.

Belu Zilber literaturiza în felul următor relația pe care Maurer o stabilise cu Dej:

„Ion Gheorghe Maurer este fără îndoială o minte organizată, simpatic și oarecum cavalier. În loc să întâlnească moartea în grădina prințului persan, l-a întâlnit pe Gheorghiu-Dej în lagărul de la Târgu-Jiu, unde fusese trimis de Antonescu pentru activitatea lui în cadrul Ajutorului Roșu. A fost întâlnirea cu destinul, însă un destin fericit. Nu reușise în magistratură, avocatură și politică, dar voia să fie și el undeva boier. A izbutit mai mult decât în visul său. A mizat pe cariera lui Gheorghiu-Dej, conducătorul organizației de partid din lagăr, care găsisese în dânsul un sfetnic cu titlu universitar, cu mintea limpede și devotat lui. A hotărât să-l facă om mare. L-a făcut”³².

Gheorghiu-Dej îl numise pe Maurer un „burghez rătăcit în mișcarea comunistă”, trecându-i cu vederea greșelile trecutului (conform lui Alexandru Bârlădeanu, „literalmente, în Moldova murea lumea de foame, iar el, prim-adjunctul lui Dej la Ministerul Economiei Naționale – în fond, adevăratul ministru – nu era preocupat de această situație”)³³.

Ion Gheorghe Maurer a fost una dintre persoanele cele mai influente din anturajul lui Gheorghiu-Dej, deținând funcții de prim plan și fiind implicat în toate momentele hotărâtoare pentru ascensiunea politică a prietenului său: la Doftana, când

²⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 32/1956, f. 35.

³⁰ Ion Gheorghe Maurer (23 sept. 1902-8 febr. 2000). A absolvit Liceul militar din Craiova și Facultatea de Drept a Universității din București, obținând titlul de doctor docent în științe juridice. A fost: membru al C.C. al P.M.R./P.C.R. (21 oct. 1945-28 dec. 1955 și 13 iun. 1958-28 nov. 1974); membru supleant al C.C. al P.M.R. (28 dec. 1955-13 iun. 1958); membru al Biroului Politic (25 iun. 1960-24 iul. 1965), al Comitetului Executiv (24 iul. 1965-28 nov. 1974), al Prezidiului Permanent (24 iul. 1965-28 nov. 1974). Dintre funcțiile importante pe care le-a deținut în aparatul de stat pot fi amintite următoarele: ministru de externe (iul. 1957-ian. 1958), președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (ian. 1958-mart. 1961) și președinte al Consiliului de Miniștri (mart. 1961-mart. 1974). Gheorghe Crișan, *Piramida puterii. Oameni politici și de stat din România (23 august 1944-22 decembrie 1989)*, București, Editura Pro Historia, 2001, p. 177-178.

³¹ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 412. Vezi și Lavinia Betea, *Ion Gheorghe Maurer, 100 de ani de la naștere. „Un burghez rătăcit în mișcarea comunistă”*, în *Dosarele istoriei*, nr. 9/2002, p. 56-64.

³² Herbert (Belu) Zilber, *op. cit.*, p. 196.

³³ Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre ...*, p. 73-74.

îi propusese să evadeze, la Târgu-Jiu, unde Gheorghiu-Dej se confruntase cu popularitatea lui Pătrășcanu, în august 1944 îi organizase evadarea, fiind ulterior de acord cu eliminările rivalilor politici ai lui Dej.

Se pare că Gheorghiu-Dej ar fi dorit să-l numească încă de la început pe Maurer în funcția de prim-ministru, însă, dat fiind contextul nefavorabil, avea să reușească acest lucru abia în martie 1961, consolidându-și astfel definitiv puterea.

Locul lui Emil Bodnăraș în anturajul lui Dej

Născut în anul 1904, la Câmpulung Moldovenesc, Emil Bodnăraș a absolvit Școala Militară din Timișoara ca șef de promoție. În scurt timp a fost recrutat ca spion de către serviciile secrete sovietice, dezertând în U.R.S.S. în 1932. Reîntors în România în 1936, a fost arestat și condamnat la 8 ani de închisoare³⁴.

În timpul detenției, Bodnăraș a fost comunistul care s-a bucurat de cea mai mare autoritate după Gheorghiu-Dej. La acest lucru au contribuit trei factori: „ținuta lui marțială, combinată cu o remarcabilă distincție”, respectul pe care îl inspira conducerii închisorii, în calitatea lui de „reprezentant cvasioficial al organizației” și „evidenta prietenie dintre el și Dej”³⁵. Acest ultim aspect nu a scăpat, desigur, neobservat celorlalți membri ai organizației de partid din penitenciar, conferindu-i lui Bodnăraș o anumită autoritate.

În încercarea de a-și consolida puterea în detrimentul rivalei sale, Ana Pauker, Gheorghiu-Dej avea nevoie de relațiile lui Emil Bodnăraș de la Moscova. Un alt moment în care Gheorghiu-Dej s-a folosit de poziția influentă a acestuia a avut loc în anul 1955, în contextul inițierii discuțiilor referitoare la retragerea trupelor sovietice din România³⁶, când Dej, presimțind reacția violentă a lui Hrușciiov, îi ceruse lui Bodnăraș să ridice această problemă, știind că sovieticii aveau încredere deplină în el.

Dumitru Popescu îl aseamăna în anumite privințe pe Bodnăraș cu Gheorghiu-Dej: „își rostea frazele cu o voce coborâtă, măsurată, liniștită, contrastând cu stridența declamatorie, patetică a celorlalți (doar Bodnăraș mai vorbea ca el, parcă ar fi frecventat aceeași universitate de logopedie)”. De asemenea, „din când în când, doar Bodnăraș își permitea să-l întrerupă, furnizându-i câte un detaliu, minor în aparență, dar folositor, și Dej știa să-l exploateze. «Da, da, uite că Emil își aduce aminte, eu

³⁴ Vezi fișa biografică a lui Emil Bodnăraș în Florica Dobre (coord.), *op. cit.*, p. 104-105.

³⁵ Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 12.

³⁶ Referitor la acest moment, Gheorghe Apostol își amintea: „eram în concediu la mare, la Eforie Nord, împreună cu Dej și cu ceilalți membri din Biroul Politic. Era luna august și, în perioada asta, Națiunile Unite au decis ca Austria să devină independentă [...] Dej, aflând de măsura luată de Națiunile Unite, ne-a chemat la el și ne-a spus: «Dragă, a venit momentul să scăpăm de trupele sovietice!». Întâmplător, Hrușciiov era în vizită în Bulgaria. Și s-a hotărât să-l invităm, în drumul spre Moscova, să facă o escală la București. Și a acceptat. I-am organizat o adunare publică în Piața Victoriei și, de acolo, ne-am retras la casa lui Dej. Se hotărâse ca Bodnăraș să ridice problema necesității ca trupele sovietice să părăsească țara [...] pentru că el cunoștea foarte bine limba rusă. A stat vreo trei ani prin Uniunea Sovietică, făcuse cursuri de spionaj în Caucaz [...]. Și ca să nu se încurce în discuție cu Dej. Și Dej cunoștea limba rusă, o învățase la Doftana, unde erau foarte mulți deținuți politici din Basarabia, dar și ruși condamnați pentru spionaj în favoarea U.R.S.S. Dar la discuții mai sofisticate era bun unul ca Bodnăraș. La discuția cu Hrușciiov l-a completat însă și Dej”. *Confesiunea ultimului mobican ...*, p. 6. Pentru mai multe informații referitoare la retragerea trupelor sovietice din România, a se consulta Ioan Scurtu (coord), *România. Retragerea trupelor sovietice, 1958*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.

uitasem. Așa a fost». Și relua detaliul, îl transcria, îl comenta. Talent și mare șiretenie. Le-a folosit din plin în conducerea politică³⁷. Același memorialist insista și asupra relațiilor foarte bune existente între Bodnăraș și Gheorghiu-Dej:

„Numai Bodnăraș îl tutuia. Ceilalți i se adresau cu formula de reverență. Bodnăraș îi spunea pe nume «Ghiță». Mi-a făcut impresia că în momentele mai delicate Dej apela la Bodnăraș. Îmi amintesc, într-una din țările vizitate, Dej a fost pus, intempestiv, de către gazde, într-o asemenea situație. Trebuia să scrie ceva într-o «Carte de aur». A avut un moment de cumpănă. Nu se putea decide. I-a aruncat o privire întrebătoare lui Bodnăraș, aflat lângă el. Bodnăraș l-a strâns de braț și l-a îndemnat: «Scrie, Ghiță, și semnează. E bine!» Dej s-a conformat imediat, ezitarea i s-a topit pe loc. Ceilalți aveau o atitudine destul de reverențioasă față de el, inclusiv Maurer. Și el îi vorbea cu dumneavoastră³⁸.

Alexandru Bărlădeanu mărturisea că Bodnăraș era „deștept și curajos, dar știam că nu în toate este la unison cu Dej”³⁹. De exemplu, în 1956 Bodnăraș avea să critice faptul că propaganda nu prezentase în mod corect desfășurarea actului de la 23 August 1944⁴⁰, preferând însă să vorbească despre participarea sa reală la derularea aceluși eveniment („eram plin de sentimentul că 23 August aproape că sunt eu și partidul”)⁴¹.

Bodnăraș mai criticase și faptul că în Biroul Politic se instituise obiceiul de a se lua hotărâri în unanimitate, nerespectându-se principiul leninist al majorității, care ar fi trebuit să stea la baza unei conduceri colective⁴².

³⁷ Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 90, 94.

³⁸ *Ibidem*, p. 99.

³⁹ Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 56.

⁴⁰ Emil Bodnăraș, unul dintre organizatorii reali ai actului de la 23 august 1944, în ședința Biroului Politic din aprilie 1956, avea să critice exagerările referitoare la supradimensionarea activității lui Dej din perioada ilegalității: „În diferite lucrări care au apărut în ultima vreme a devenit aproape o regulă, și aceasta se referă și la articole de ziar, de a atribui aproape totul tov. Gheorghiu-Dej, mergându-se până la deformări ale adevărului istoric. Spre exemplu, se afirmă în lucrarea care reprezintă un fel de curs de istorie a partidului, că în noaptea de 10/11 august tov. Gheorghiu-Dej a evadat din lagărul de la Târgu Jiu pentru a lua în mâinile sale proprii conducerea insurecției de la 23 August, când știut este de mulți oameni că acest lucru a fost fizic imposibil și nu corespunde deloc adevărului. Tov. Gheorghiu-Dej a avut un loc fără îndoială important în elaborarea măsurilor legate de insurecția de la 23 August, dar conducerea nemijlocită a acestui act nu putea s-o exercite, pentru că fizic acest lucru era imposibil. Iată cum se creează cultul personalității, cu concursul tuturor, prin deformări, măguliri, ploconiri. Cui servesc toate acestea? Ce sentiment apăsător de jenă ai când mergi și vezi că toate ți se atribuie cu sau fără merit și ce sentiment de grijă te cuprinde când toate sunt așteptate de la tine!”. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 33/1956, f. 34.

⁴¹ Idem, dosar nr. 12/1961, f. 161.

⁴² Criticile au fost făcute la tumultoasa ședință a Biroului Politic din aprilie 1956: „Este necesar să combatem practica dăunătoare, care îndeosebi în ultimii ani s-a afirmat tot mai accentuat în activitatea Biroului Politic, și după cum m-am convins și în activitatea organelor noastre de partid regionale, și anume de a insista în toate ocaziile în unanimitatea luării unor hotărâri. Metoda unanimității este anti-leninistă [...]. Nu este suficient a afirma principiul conducerii colective. Esențial este a practica efectiv principiul conducerii colective, a respectării prevederilor statutului ce privește ținerea congresului și a plenarylor C.C.”. Idem, dosar nr. 32/1956, f. 36.

Manifestările sale din această perioadă nu aveau să fie însă uitate, fiind acuzat în 1961 că dorea să devină „vioara a doua” în partid⁴³. Aveau să fie formulate chiar și unele aluzii referitoare la activitatea sa de spionaj în favoarea sovieticilor. În final însă, deși la plenara C.C. al P.M.R. de la sfârșitul aceluși an avea să fie aspru criticat, numeroasele servicii aduse în trecut au făcut ca Emil Bodnăraș să-și păstreze poziția în partid, prețul plătit fiind loialitatea necondiționată față de Dej.

„Cei doi băieți ai lui Gheorghiu-Dej”. Nicolae Ceaușescu și Alexandru Drăghici

Relațiile apropiate dintre Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu au debutat încă din penitenciar, ultimul făcându-și practic ucenicia politică în prejma viitorului secretar-general al partidului.

După ieșirea din închisoare, Ceaușescu a deținut funcții de o mai mică importanță, pentru ca imediat după executarea lui Lucrețiu Pătrășcanu să fie cooptat în Biroul Politic. În toate momentele sensibile din perioada anilor 1956-1958, Nicolae Ceaușescu s-a situat cu fermitate de partea lui Gheorghiu-Dej, atacându-i cu vehemență pe contestatarii acestuia. Loialitatea lui necondiționată avea să fie răsplătită de Gheorghiu-Dej și prin impunerea în fruntea Secției Organizatorice a C.C. al P.M.R., poziție care-i va conferi baza de putere necesară accederii la cârma partidului. Prins în disputa cu sovieticii, Dej „a lăsat problemele interne ale partidului în seama lui Nicolae Ceaușescu, care și-a impus oamenii lui la nivelul regiunilor și al controlului Comitetului Central asupra lor”⁴⁴.

Una dintre marile rivalități din interiorul Biroului Politic a fost cea dintre Nicolae Ceaușescu și Alexandru Drăghici. Practic, aceștia aparțineau aceluiași eșalon de vârstă din partid, fiind cei mai tineri, Drăghici având însă avantajul unor ani în plus de pușcărie. Florin Constantiniu îi numea pe Nicolae Ceaușescu și pe Alexandru Drăghici „cei doi băieți” ai lui Gheorghiu-Dej⁴⁵.

Divergențele dintre ei au debutat încă din perioada închisorii. În ceea ce-l privește pe Gheorghiu-Dej, acesta avea să le întrețină cu bună știință, căutând să-i facă să se anihileze reciproc⁴⁶, pentru ca în final niciunul să nu acumuleze o putere prea mare, dată fiind și importanța sectoarelor pe care Nicolae Ceaușescu și Alexandru Drăghici le coordonau.

⁴³ La ședința Biroului Politic din 13-15 martie 1961, Alexandru Moghioroș afirma: „Păreră mea este că pe tov. Bodnăraș l-a șocat faptul că nu el a fost propus președintele Consiliului de Miniștri. Tov. Bodnăraș considera demult că dacă nu primul, dar cel puțin al doilea este, după tov. Gheorghiu [...]. Eu cred că nemulțumirea lui este, cum s-a spus aici, că nu este el a doua vioară. Asta este o nemulțumire veche”. Idem, dosar nr. 12/1961, f. 125, 129.

⁴⁴ Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 175.

⁴⁵ Florin Constantiniu, *Aprilie 1968, București. Destalinizare autentică sau luptă pentru putere?*, în *Dosarele istoriei*, nr. 2/1996, p. 19.

⁴⁶ Aparținând aceluiași eșalon de partid, fiind cei mai tineri membri, divergențele dintre cei doi au debutat încă din timpul detenției de la Caransebeș. Față de Ceaușescu, Drăghici avea avantajul unei condamnări mai mari. Referindu-se la această arhicunoscută rivalitate, politologul Vladimir Tismăneanu este de părere că „substratul ei veritabil era concurența în raport cu grația lui [Gheorghiu-Dej, n.n.], o gelozie și o antipatie care se vor acumula și se vor manifesta tot mai acut [...]. Ultimii ani ai domniei lui Dej au coincis cu ascuțirea antagonismului dintre Drăghici și Ceaușescu, cei doi rivali fiind cu abilitate manevrați de balcanicul dictator, astfel încât să se neutralizeze reciproc”. Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, p. 73-75.

Gheorghe Apostol afirma despre Ceaușescu:

„L-am cunoscut și pe el la Doftana. Și mi-a făcut o impresie foarte rea, era un om foarte arogant. Era mai tânăr cu cinci ani ca mine, dar era arogant, îngâmfat, nu admitea discuții contradictorii pe nici o temă. Socotea că el este mai superior decât noi”⁴⁷.

Alexandru Bârlădeanu considera că Gheorghiu-Dej nu îl aprecia în mod deosebit pe Ceaușescu, amintindu-și un sfat pe care i-l dăduse Dej: „Lasă-l pe prostul acesta la o parte! Nu înțelege nimic. El poate numai să te-ncurce!”⁴⁸. Este foarte probabil însă ca pe parcurs Gheorghiu-Dej, observând că Ceaușescu îi era fidel în totalitate, să-și fi schimbat părerea. Această schimbare de atitudine ar putea fi plasată prin anii 1956-1957, în urma remarcării de către Dej a aplombului pe care Ceaușescu îl dovedise în atacarea adversarilor secretarului general. Spre exemplu, Gheorghiu-Dej avea să fie plăcut surprins de modul în care Nicolae Ceaușescu adunase extrase din diverse discursuri de-ale lui Miron Constantinescu, folosindu-le împotriva acestuia pe cele care îi erau nefavorabile. Mărturie stau și adnotările făcute de Gheorghiu-Dej pe marginea stenogramelor diferitelor ședințe, în dreptul intervențiilor lui Ceaușescu („foarte bine”, „just”, „bine” etc.)⁴⁹.

Mergând pe firul invocat mai sus, rolul central în demascarea contestatarilor lui Dej din 1958 l-a avut Nicolae Ceaușescu, și nu Maurer, Chivu Stoica sau Gheorghe Apostol, cum ar fi fost poate de așteptat. Ceaușescu a fost cel „cărui Gheorghiu-Dej îi acordă această încredere unică”⁵⁰, de a citi referatul de acuzare, poziția acestuia din timpul plenarei din iunie 1958 fiind una dintre cele mai virulente. Pavel Câmpeanu apreciază că, „dat fiind rolul pe care l-a jucat pe parcursul desfășurării sale, această răfuială cu ilegalității a reprezentat în cariera lui Ceaușescu momentul culminant, care ar fi putut contribui la triumful lui final din 1965”⁵¹. Alți memorialiști însă sunt de părere că spre sfârșitul vieții, bolnav fiind, „Dej a renunțat definitiv la Ceaușescu, pe care noi ne obișnuiserăm ani și ani de zile să-l considerăm moștenitorul lui”⁵².

În ceea ce-l privește pe Alexandru Drăghici, acesta fusese condamnat în 1936 la 9 ani și 9 luni închisoare, pedeapsă redusă apoi la 7 ani și 5 luni. În timpul detenției de la Doftana, Caransebeș și Târgu-Jiu a fost unul dintre deținuții cei mai apropiați de Gheorghiu-Dej⁵³. Una din primele funcții importante ocupate de Drăghici a fost cea de șef al Direcției Politice a Ministerului de Interne (din decembrie 1950). În 1954, ca și Nicolae Ceaușescu, a fost ales membru al Biroului Politic, apoi vicepreședinte al guvernului. Din mai 1952, după îndepărtarea „deviatorilor de dreapta”, a ocupat funcția de șef al Securității, fiind practic responsabil de întreg aparatul represiv.

⁴⁷ *Confesiunea ultimului mobican ...*, p. 6.

⁴⁸ Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 112.

⁴⁹ Un exemplu foarte concludent în acest sens îl reprezintă însemnările pe care Gheorghiu-Dej le-a făcut pe stenograma ședinței Biroul Politic din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 32/1956.

⁵⁰ Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 266.

⁵¹ *Ibidem*, p. 267.

⁵² Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate ...*, p. 112.

⁵³ Alexandru Drăghici „este fidel lui Dej, doarme cu el în celulă, îl servește”. Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 458.

Serviciile sale i-au fost extrem de utile lui Gheorghiu-Dej, atât în timpul anchetării lui Lucrețiu Pătrășcanu, cât și în reprimarea altor opozanți. Nu în ultimul rând, tot de el s-a folosit Dej și pentru a-și regla afacerile murdare, unele chiar de familie⁵⁴.

Prezența lui Alexandru Drăghici în fruntea organelor de represiune i-a atras acestuia adversitatea și antipatia majorității membrilor Biroului Politic, fapt pentru care, în 1965, Ion Gheorghe Maurer și Emil Bodnăraș, de exemplu, s-au situat de partea lui Nicolae Ceaușescu și în ideea blocării ascensiunii lui Alexandru Drăghici⁵⁵.

Legăturile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cu grupurile de ilegaliști

Relațiile din interiorul partidului erau determinate cu precădere de faptul că participaseră la anumite acțiuni comune în perioada ilegalității, fuseseră judecați împreună sau stătuseră închiși în aceleași penitenciare. În mod identic, legături apropiate se menținuseră și între foștii voluntari din Spania sau în rândul comuniștilor români care se refugiaseră la Moscova în anii războiului⁵⁶.

O poziție aparte în cadrul partidului a avut-o grupul format din foștii militanți care luptaseră în rezistența antinazistă din Franța (*maquis*), dintre care cel mai apropiat de Gheorghiu-Dej a fost Gaston Marin⁵⁷. Astfel, în ședința Biroului Politic din 21 iulie 1949, când s-a decis înființarea Ministerului Energiei Electrice, Dej l-a propus pe Gaston Marin titular al ministerului⁵⁸. Definitivul pentru modul în care se făceau numirile în funcții este următorul episod invocat de Alexandru Bărlădeanu, referitor la instalarea sa la conducerea economiei românești:

„În '55, către sfârșitul anului – eram în convalescență la Poiana Brașov, după o operație – primesc un telefon de la Gaston Marin că Dej mă roagă să vin la București. Și Dej îmi spune: «Am hotărât să te însărcinăm pe tine să conduci

⁵⁴ În contextul cercetărilor efectuate în anii 1965-1968, la cererea lui Nicolae Ceaușescu, aveau să iasă la iveală o serie de abuzuri înfăptuite cu concursul direct al lui Gheorghiu-Dej și Alexandru Drăghici. Pe lângă numeroasele dovezi care probau vinovăția celor doi în cazuri importante precum cele ale lui Lucrețiu Pătrășcanu sau Ștefan Foriș, aveau să fie descoperite însă și anumite aspecte mai puțin cunoscute, legate de implicarea lui Gheorghiu-Dej în viața privată a celor două fiice ale sale, Lica și Tanți. A.C.N.S.A.S., fond *Documentar*, dosar nr. 19, vol. 1, f. 7-18.

⁵⁵ De altfel, una dintre primele măsuri luate de Nicolae Ceaușescu după preluarea puterii a constat în îndepărtarea lui Alexandru Drăghici din fruntea Securității, pe care acesta din urmă o condusese cu autoritate timp de 13 ani. La 24 iulie 1965, în timpul Congresului al IX-lea al P.C.R., Alexandru Drăghici a fost ales membru în Secretariatul C.C., trebuind așadar să „renunțe” la funcția de ministru al Afacerilor Interne, ca urmare a respectării separării funcțiilor pe linie de partid și de stat.

⁵⁶ După cum subliniază foarte bine Vladimir Tismăneanu, „identitățile politice din interiorul P.C.R. transcendeau deosebirile etnice convenționale, fiind legate de experiențele personale, care modelaseră convingerile și amintirile, precum greva de la atelierele Grivița, Războiul Civil din Spania, închisorile și lagărele de concentrare sau exilul în Uniunea Sovietică”. Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate ...*, p. 124.

⁵⁷ Gheorghe Gaston Marin (n. 1918), cu numele real Gheorghe Grossman, de profesie inginer, cu studii universitare la Sorbona și Grenoble, se afla în Franța în momentul atacării acesteia de către Hitler. A luptat în rezistența comunistă, având calitatea de responsabil al organizațiilor formate din emigranți. În 1945 s-a întors în România, unde a deținut funcții la nivel guvernamental. Florica Dobre (coord.), *op. cit.*, p. 376-377. Gaston Marin își povestește viața în cele două volume de memorii, subliniind susținerea reală de care s-a bucurat din partea lui Gheorghiu-Dej: *În serviciul României lui Dej: însemnări din viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, și *Consemnări*, București, Editura Semne, 2003.

⁵⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 67/1949, f. 8.

economia. O să te facem membru în C.C., să ai mai multă autoritate. Congresul este în decembrie și după aceea te numim». Așa s-a și întâmplat⁵⁹.

Exista și un grup al militanților evrei reveniți din lagărele din Transnistria: Ștefan Voicu, Ghizela Vass, Barbu Zaharescu, Petre Lupu, Simion Bughici. Cei mai mulți dintre aceștia fuseseră închiși alături de Gheorghiu-Dej, însă, după instaurarea regimului militar al generalului Ion Antonescu, aveau să fie deportați la Vapniarka. După 1944, menținând strânse legături cu grupul comuniștilor din închisori condus de Gheorghiu-Dej, aceștia vor fi recompensați prin promovări în aparatul de partid și de stat.

Foștii luptători din Brigăzile Internaționale din Spania au reprezentat o altă categorie aparte în interiorul P.M.R., beneficiind și ei de protecția lui Dej. Printre aceștia se numărau: Petre Borilă, Constantin Doncea, Valter Roman, Leonte Tismenețki ș.a. Alexandru Bârlădeanu afirma că: „Dej n-a permis să fie arestat nici unul dintre ei. A cerut ca înainte de orice măsură să i se aducă lui personal dosarul de justificare⁶⁰.”

În ceea ce-l privește pe Valter Roman, acesta avusese o perioadă de „cădere” în anii ’50, „în perioada isteriei antioccidentale și a persecuției foștilor voluntari din Spania și a combatanților din rezistența franceză, suspectați de simpatii titoiste și înclinații «cosmopolite»⁶¹.” La plenara de la sfârșitul anului 1961, Valter Roman avea să recunoască faptul că cel care le luase apărarea în acele momente dificile pentru ei fusese chiar Gheorghiu-Dej:

„Tocmai în această perioadă, tovarășul Gheorghiu-Dej ca niciodată înainte și după, sau poate, în sfârșit, mă înșel, în orice caz tocmai în această perioadă deosebit de grea a ținut să sublinieze că dânsul are o altă atitudine față de voluntarii din Spania. [...] Eu atunci eram și președintele foștilor voluntari din armata republicană spaniolă. Eu n-am înțeles atunci multe, mai târziu am înțeles, dar un singur lucru mi-am dat seama, că în partidul nostru este cineva, și acest cineva nu este Ana Pauker, care ne ia apărarea⁶².”

Un liant prin care unii membri de partid erau legați de Gheorghiu-Dej era reprezentat și de teama de a nu fi îndepărtați din conducerea partidului. Alexandru Bârlădeanu, cunoscându-l pe Dej, mărturisea faptul că: „Ne temeam de fracționism ca de lepră”, adăugând: „În raport cu puterea, Dej a fost unul dintre monștrii de care a vorbit Saint-Just. Ferească Dumnezeu să ajungă la concluzia că-i știrbea cineva din putere, că atunci n-avea milă!”⁶³.

Orice critică adusă secretarului general era automat prezentată ca o dovadă de fracționism. Drept urmare, un avertisment pentru toți cei care s-ar fi gândit să atenteze la poziția supremă a lui Dej în partid a fost lansat la plenara din 16-17 iulie 1956, prin

⁵⁹ Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre ...*, p. 107.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 38.

⁶¹ Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, p. 39.

⁶² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 54/1961, vol. II, f. 56.

⁶³ Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 78, 116.

eliminarea din P.M.R. a unui grup de „fracționiști”, în frunte cu Dumitru Petrescu, Constantin Agiu, generalul Ion Eremia, Victor Dușa⁶⁴

În contextul creat de citirea *Raportului secret* la Congresul al XX-lea al P.C.U.S.⁶⁵, Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu, considerând că și în România sosise momentul destalinizării, au încercat să-l îndepărteze pe Dej de la conducerea P.M.R.⁶⁶. Beneficiind însă de sprijinul tuturor celorlalți membri ai Biroului Politic, Gheorghiu-Dej a reușit să rămână pe mai departe prim-secretar, în vreme ce cei doi contestatari ai săi aveau să fie eliminați din funcțiile deținute la vârful partidului la Plenara C.C. al P.M.R. din 28 iunie-3 iulie 1957⁶⁷.

Un alt episod sensibil pentru Gheorghiu-Dej a avut loc în vara anului 1958, „o vară fierbinte pentru mica lume a veteranilor conspirativității”⁶⁸, ale căror dezvoltări riscau să demaște „impostura” celor ce se aflau în fruntea partidului. Criticați și pedepsiți cu acest prilej au fost: Constantin Doncea, Pavel Ștefan, Grigore Răceanu, Ileana Răceanu, Ovidiu Șandru, Vasile Bâgu, Ofelia Manole, Iacob Coțoveanu, Leon Tismenețki ș.a.⁶⁹. Impunându-se măsuri drastice, se poate spune că Gheorghiu-Dej a reacționat asemenea lui Stalin în anii '30, eliminând fără nici o rețineră figurile importante ale partidului din anii ilegalității. Cum bine afirmă Stelian Tănase, „secretele subteranei trebuie lăsate să doarmă”⁷⁰.

La apogeul puterii sale, Gheorghiu-Dej își permitea să păstreze o aparentă detașare față de adversarii săi. Cei care aveau tonul cel mai virulent erau persoanele din imediata apropiere a acestuia (Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici, Chivu Stoica ș.a.). Pe măsură ce puterea lui Dej se consolida, relațiile acestuia cu vechii săi tovarăși deveneau tot mai protocolare. Emil Bodnăraș avea să critice această situație încă din anul 1956:

⁶⁴ Vezi Hotărârea Plenarei C.C. al P.M.R. din 16-17 iulie 1956, referitoare la „activitatea antipartinică a unor membri de partid”, în A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 76/1956, f. 175-177.

⁶⁵ Este vorba despre textul citit de Nikita Sergheevici Hrușciiov, primul-secretar al C.C. al P.C.U.S., la sfârșitul lucrărilor congresului moscovit (mai exact în noaptea de 24/25 februarie 1956, într-o ședință închisă). Documentul se intitulează *Cu privire la cultul personalității și consecințele sale* și a fost publicat în Doina Jela și Vladimir Tismăneanu (coord.), *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, în traducerea lui Vasile Limbide, cu note de Armand Goșu, București, Editura Curtea Veche, 2006, p. 7-82.

⁶⁶ Vezi Pavel Țugui, *Amintiri din vremuri apuse. 1956: CC al PMR discută „Raportul secret” al lui Hrușciiov*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 10/2002, p. 25-29, și idem, *Amintiri din vremuri apuse. 1956: CC al PMR discută „Raportul secret” al lui Hrușciiov (2)*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 5/2003, p. 57-60.

⁶⁷ Stenograma acestei plenare se regăsește în: A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 28/1957. Vezi și Dan Cătănuș, Alina Tudor, *O destalinizare ratată: culisele cazului Miron Constantinescu-Iosif Chișinevschi (1956-1961)*, București, Editura Elion, 2001.

⁶⁸ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 485.

⁶⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – *Cancelarie*, dosar nr. 16/1958, vol. I-II. Documentele plenarei din vara anului 1958 au fost editate, selectiv, în Dan Cătănuș, Alina Tudor, *Amurgul ilegalistilor. Plenara P.M.R. din 9-13 iunie 1958*, București, Editura Vreamea, 2000.

⁷⁰ Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 484. Prin atitudinea intransigentă în fața potențialilor critici sau opoziții ai săi, Gheorghiu-Dej era în consens cu Lenin, fondatorul partidului bolșevic din Rusia, care fundamentase principiul potrivit căruia nici un rival nu trebuia tolerat în interiorul partidului. Vladimir Tismăneanu, *Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa Răsăriteană*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 29.

„Amintesc doar că în timp ce în închisoare ne spuneam unul altuia «tu», de la o vreme începem să ne spunem «dv.», îndeosebi în relațiile cu tov. Gheorghiu»⁷¹. Fenomenul este recunoscut și de Alexandru Bârlădeanu: „îi spuneam atunci «Ghiță», abia după câțiva ani s-a instaurat apelativul «tovarășe Gheorghiu» și pentru alții și pentru mine»⁷².

Cum „dictatura partidului asupra societății începe cu dictatura șefului suprem asupra partidului”⁷³, Dej a reușit să-și subordoneze complet acest organism. „Toți ascultam de un singur om – Dej. Dej era conducătorul acestei țări, al acestui partid”⁷⁴, recunoștea Paul Niculescu-Mizil în memoriile sale. Un rol important în acest sens l-a jucat duplicitatea dictatorului comunist, evidențiată cu prisosință în timpul luptelor pentru putere⁷⁵.

În perioada de sfârșit a regimului, după ce și-a eliminat toți contestatarii, Gheorghiu-Dej întreținea relații bune cu întreaga conducere de partid, prelungite chiar și în afara activității politice. Gheorghe Apostol își amintea cum membrii Biroului Politic obișnuiau să meargă la Restaurantul „Pescăruș”, mai ales sâmbăta seara:

„Aveam o masă în grădină, «la corcoduș». Uneori eram invitați să dansăm alături de ceilalți oameni care erau acolo și dansam «Perinița» cu ei. Îmi amintesc că odată o femeie l-a invitat pe Gheorghiu-Dej la un tango și el a acceptat fără nici o problemă»⁷⁶.

În final, putem aprecia că, în pofida indiscutabilelor sale calități politice, Gheorghiu-Dej nu ar fi reușit niciodată să se impună în fruntea partidului și a întregii societăți fără aportul unei consistente echipe de susținători, prin intermediul căreia, extinzându-și influența asupra tuturor sectoarelor de activitate, și-a subordonat practic întreaga societate.

ELIS NEAGOE-PLEȘA

⁷¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R – *Cancelarie*, dosar nr. 32/1956, f. 35.

⁷² Lavinia Betea, *op. cit.*, p. 120.

⁷³ Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 143.

⁷⁴ Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 146.

⁷⁵ În opinia lui Pavel Câmpeanu, „dacă maniera sa cordială și chiar călduroasă în relațiile cotidiene nu era decât masca sub care se ascundea ucigașul potențial al presupușilor conspiratori contra puterii lui nelimitate, atunci talentul politic al personajului se reduce în bună măsură la un veritabil dar al duplicității”. Pavel Câmpeanu, *op. cit.*, p. 62.

⁷⁶ *Gheorghe Apostol se confesează (3)*, în *Dosarele istoriei*, nr. 3/2002, p. 58.

GHEORGHE GHEORGHIU DEJ'S INNER CIRCLE

Summary

Like all other Communist leaders, Gheorghiu-Dej could not have gained and kept power without the help of a strong group of supporters. This group of supporters which formed Gheorghiu-Dej's inner circle has variously been described as “membrii bandei comuniste de la Doftana, Caransebeș, Târgu Jiu” (Stelian Tănase), “coechipierii lui Dej” (Florin Constantiniu) and “clica Gheorghiu-Dej” (Belu Zilber).

Since the early years after the Communists took power in Romania, Gheorghiu-Dej had surrounded himself by a group of supporters who would help him faithfully during the conflicts with his opponents within the Communist party. Given the party's stormy history, Dej would never have managed to eliminate his political rivals if it had not been for this inner circle of staunch supporters.

Dej also used some of the more influential Communists from his inner circle in order to gain access to some political figures in Kremlin. Well aware of the fact that he could not become the leader of the Romanian Communist Party without Moscow's support, Gheorghiu-Dej tried to secure Stalin's sympathy. This was one of the reasons why he surrounded himself with a large number of Russian spies whom he had met during the time he spent as a political prisoner.

Gheorghiu-Dej gradually created a team of faithful supporters who allowed him to monitor closely the whole party apparatus. After all, the more areas of political activity Dej's inner circle could control, the more important was the leader's influence on the party.

In spite of his leadership abilities, Gheorghiu-Dej would never have managed to become the leader of the Romanian Communist Party without the help of a number of trustworthy supporters. He needed these people in order to ‘eliminate’ Ștefan Foriș, Lucrețiu Pătrășcanu and other people who had become undesirable. The help of Dej's inner circle was vital in 1956 when Iosif Chișinevschi and Miron Constantinescu took advantage of the favorable circumstances brought about by Hrușciiov's revisionism and tried to take over the leadership of the Party.